

ATATÜRK'ÜN MİLLİ EGEMENLİK ANLAYIŞI

Prof. Dr. Bilâl DİNDAR*

«Üstünlük» anlamında kullanılan «egemenlik» sözcüğü, esasında anlam ve söyleniş yönünden Fransızcadaki «hégémonie» sözcüğüne benzetilerek Türkçede kullanılmaya başlanmıştır. Fransızcadaki «hégémonie» ise eski Yunancada «Şef» anlamına gelen «hégemôn» sözcüğünden türetilmiş olan «hégemonia»dan gelmektedir, ki bu da; otorite, yönetim, iktidar, üstünlük, nüfuz, söz geçirme, güç gibi anlamlarla beraber bir devletin başka bir devlete hükmetme anlamını taşımaktadır.

Eski Türkçedeki «hâkimiyet» sözcüğü yerine kullanılan «egemenlik» sözcüğü kök ve ek bakımından her ne kadar Türkçe dilbilgisi kurallarına uymamakta ise de kendisine verilen anlam yönünden dilimizde kullanılmasında bir sakıncanın olmaması gerekir.

Hukuki bir terim olarak kullanılan egemenlik kavramı ise geçmişi eski Yunan Medeniyetine kadar inen Demokrasi kavramından daha da eski olduğu bilinmektedir.

M.Ö. VII. yüzyılda yaşamış, Yunan bilgini Hesiod'a göre başlangıçta insanlar, altın döneminde basit ve sade fakat mutlu bir hayat sürüyorlardı. Bu mutlu dönemde henüz mücadele ve harp yoktu. Hiç kimsenin hiç kimseye egemen olmadığı bu dönemde insanlar kendi aralarında tam bir sükûn halinde yaşayarak, tabiatın bütün nimetlerinden beraberce yararlanırlardı. Fakat insanoğlunun en tehlikeli buluşu olan para ve servetin ortaya çıkması, insanların güçlü ve güçsüz diye iki sınıfa ayrılmasına yol açmıştır. Hesiod'a göre, işte bu yüzden altın dönemi yerine yeni bir dönem, bir demir dönemi, kısaca artık bir mücadele ve harp dönemi başlamıştır. Bundan sonra insanlar arasında servet, para ve kudret uğrunda bir mücadele başlıyor, bu suretle aynı zamanda bir adaletsizlik, bir tahakküm ve cebir dönemi de gelmiş oluyor. Fakat insanda, her zaman ilk döneme dönme

(*) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

isteği vardır. İnsan, şimdiki içinde yaşadığı kötü şartlardan kurtulup ilk mutlu döneme dönebilmek hasretini sürekli olarak içinde taşır⁽¹⁾.

M.Ö. IV. yüzyılda yaşamış olan başka bir Yunan Filozofu Empedokles, Hesiod'un «altın dönemi» düşüncesine aynen katılıp, bu dönemi güzel bir şekilde tasvir etmektedir. Empedokles'e göre, bu dönemde, insanlar hayvanlar arasında bile düşmanlık yoktu, tabiat bütün canlılara nimetlerini bol miktarda veriyordu⁽²⁾.

Bu görüşün tam karşısında felsefe tarihinde ilk defa «atom» nazariyesini esaslı bir şekilde geliştirmiş olan Yunan Kozmolojik dönem filozoflarından Demokritos'u görmekteyiz. O'na göre insanların, diğerlerinin ileri sürdükleri gibi «altın dönem»den yani «mutlu dönem»den «demir dönem»ne yani «kargaşa dönemi»ne geçişi sözkonusu değildir. Tersine, insanlar kargaşa döneminden daha olgun dönemlere ulaşırlar. Demokritos'a göre, tarih içinde insanlar medenileştikçe kargaşadan ve güçlüklerden uzaklaşarak daha müreffeh bir hayata ulaşırlar. Bu görüşte egemenlik medenileşmenin bir sonucu oluyor.

Egemenlik kavramı, Platon'un eserlerinde daha değişik bir şekilde anlatılmaktadır. Platon'un «Protagoras» adlı kitabına göre insan, yaratılış bakımından diğer canlılar içinde en zayıf olanıdır. Hayvanlar, tabiata ve düşmanlarına karşı tek başlarına karşı koyup kendilerini koruyabildikleri halde insanlar bundan acizdirler. Hayvanların bir kısmına başlangıçta kuvvet verildiği halde hızlı koşmak için bir imkân verilmemiştir. Diğer bir kısmına hızlı koşmak için bir güç veya uçmak için kanat verildiği halde kuvvet verilmemiştir. Bu şekilde bütün hayvanlar arasında bir adalet sağlanmıştır. Kendilerine, tabiata ve düşmanlarına karşı bunun gibi imkânlar verilmiş olan hayvanlar tek başına kendilerini koruyabilirler. Fakat, hiç bir insan tek başına tabiata ve düşmanına karşı sürekli olarak kendini koruyamaz. Bu güç durumdan kurtulabilmek için, insana çok önemli bir araç verilmiştir, bu da akıldır. İnsanlar akıl sayesinde düşünür, konuşur, sanat yaparlar ve en önemlisi topluluk halinde yaşarlar⁽³⁾. Tabiata ve düşmanlarına karşı kendilerini koruyabilmek için adeta sözleşerek bir araya gelmiş olan insanların birbirlerine üstünlükleri sözkonusu değildir. Aralarındaki biricik fark her bir insanın kendi kabiliyetine göre cemiyet içinde değişik meslek sahibi olmalarıdır. Bu şekilde bir araya gelmiş olan insan topluluklarında, bir kişinin veya bir zümrenin egemenliğinden bahsedilmez. Böyle bir toplulukta herkes hürdür. Aynı şartlar içinde bir araya geldiklerin-

(1) Ernast von ASTER; Felsefe Tarihi Dersleri, Çev. Macit Gökberk, İstanbul, 1943, s. 70-71.

(2) a.g.e., s. 71.

den ve birlikte oluşları karşılıklı menfaata dayandığından herkes birbirine eşittir. Demokrasinin ilk çekirdeğini oluşturan bu sözleşmeler nazariyesi tarih boyunca birçok taraftar bulmuştur.

Bu görüşün tam karşısında olan bir başka görüşü yine Platon'un bir eserinde buluyoruz. O, «Devlet» adlı kitabında bir sofiste, insanlara egemen olan duygunun başkalarına hükmetme duygusu olduğunu söylemektedir. Toplumda güçlü, kuvvetli olanlar başkalarına egemen olacaktır, emir verip kendi yararlarına yasalar yapacaklardır. Böylece bir toplumda güçlü olanlar efendi, güçsüz olanlar ise köle olurlar. Diktatörlük anlayışının ilk çekirdeğini oluşturan bu kuvvet nazariyesi, diğer nazariyede olduğu gibi tarih boyunca az da olsa taraftar bulabilmiştir.

Bütün ütöpik yazarların ilk fikir babası olan Platon kendi devlet anlayışında ise, egemenliği bilim adamlarına vermektedir. Antik düşüncenin ikinci büyük filozofu Aristoteles ise egemenlik konusunda sistemlerden daha çok sistemleri uygulayacak kişilerin üzerinde ısrarla durmaktadır.

Ortaçağ boyunca egemenlik, tartışmasız bir şekilde, kiliseye ait idi. Bu çağda egemenlik kavramı kayıtsız şartsız din adamlarının elinde idi.

Rönesansla otoritesi sarsılmış olan kilise, Yeniçağda değişik fikir akımlarının ortaya çıkışını engileyemedi. Yeniçağda özellikle milliyetçilik, egemenlik ve demokrasi kavramları geniş bir şekilde incelenerek krallık yönetiminin artık pek geçerli olmadığı söylenmekte idi.

Amerikan kolonisinde ilk bağımsızlık savaşını başlatmış olan Thomas Paine «Sağduyu» adlı eserinde şöyle yazmaktadır; «Krallık idaresi dünyaya ilk defa putperest kâfirler tarafından getirildi, İsrailoğulları da bu âdeti onlardan aldı. Krallık, şeytanın putperestliği kuvvetlendirmek için dayanmış olduğu en güçlü icattır. Kâfirler ölmüş krallarına ilâhi özellikler yakıştırdılar, Hıristiyanlar ise aynı şeyi hayattaki krallarına yaparak işi büyüttüler... Biz monarşi denilen belâya bir de verasetle intikal (babadan oğula) prensibi ilâve ettik. bunlardan birincisi şahsiyetlerimizin aşağılanması ve küçültülmesi anlamına gelirken, ikincisi de bir hak meselesi diye ortaya sürülerek bizim kendi çocuklarımıza bir hakaret ve müdahale teşkil etmiştir... Krallığın bir hak olarak babadan oğula geçmesinin ne biçim bir aptallık olduğunun en kuvvetli tabii delillerinden biri de tabiatın bu prensibi yanlış çıkarmasıdır, yoksa insanlığa Aslan yerine Eşek vererek onu sık sık gülünç duruma sokar mıydı?»⁽³⁾.

(3) Eflatun; Protagoras, Çev. Nurettin Şazi Kösemihal MEB, İst., 1965. s. 18.

(4) Robert B. Downs; Dünyaı Değiştiren Kitaplar, Tur Yay., İst., 1980, s. 56.

Rönesans döneminden itibaren Avrupa'da gelişmiş olan Milliyetçilik kavramından sonra ortaya çıkan «Milli Egemenlik» düşüncesi 26 Ağustos 1789 tarihinde ilân edilmiş olan «Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi»nin üçüncü maddesindeki «Hakimiyet millete aittir. Hiç bir fert veya uzuv ve makam millettten gelmeyen otoriteyi kullanamaz»⁽⁵⁾.

Osmanlı İmparatorluğu; Müttefikleriyle birlikte girmiş olduğu I. Dünya Savaşında 22 milyon nüfusun 12 milyonunu, 1.700 bin km² topraklarından 1 milyon km²'sini kaybederek yıkılışının eşiğine gelmiştir. Düşmanlar tarafından işgâl edilmiş Osmanlı başkenti İstanbul'da herkes şaşkınlık içindedir. Fransız generali İstanbul'a işgâl için ilk girdiğinde, bu işgâli protesto etmek amacıyla Süleyman Nazif, gazetede «Kara gün adını taşıyan bir makalesini yayınladı. Fransız generali önce onu kurşuna dizdirmek istemez, fakat eş dost aracılığı ile sürgüne gönderilmesine rıza göstermiştir. İşte aynı Süleyman Nazif, sürgünde bulunduğu Malta'da, ordu komutanı Yakup Şevki Paşa'ya şunu söylüyor : «Sınırları nehirler çizer. En doğrusu budur. Paşam ben Diyarbakırlıyım, siz Harputlusunuz. Bu iki şehir de Fırat ve Dicle nehirleri içindeki bölgelerdir. Siz de ben de Iraklı olarak Bağdat hükümetine katılmamızdır. Osmanlı İmparatorluğundan umut yoktur. Başımızın çaresine bakalım»⁽⁶⁾.

İşgâl altındaki İstanbul'un o dönemdeki halkın şaşkınlığını anlatan başka bir olay; Atatürk hakkında bir hayli eser yazmış olan Falih Rifki Atay, işgâl kuvvetlerinin baskısı ile Saray kuvvetleri tarafından tutuklanıp askerler arasında cezaevine götürülürken, Yahya Kemal, onunla göz göze gelip selam vermemek için, Hasan Âli'yi yan bir sokağa sürükler. Bunlar, geleceğe ait kişisel umutsuzluklardır. Bu kargaşa döneminde, Osmanlı Devleti'nin artık tek başına ayakta kalamayacağına inanıp, yıkılmamak için başka devletlere bağlanmak isteyen birçok aydınlar vardır. Yukarıda adı geçen Yahya Kemal'in bütün isteği daha fazla parçalanmadan Türkiye'nin toptan Amerika'ya, İngiltere'ye veya Fransa'ya bağlanmasıdır. İstanbul'daki diğer vatansever ve milliyetçilerin en önemli problemlerinden biri yakın tarihte öldürülmüş olan Ermenilerin katilini bağışlatıp, Türkiye mandasını Amerika'ya nasıl kabul ettirilebilir meselesidir. 5 Aralık 1918 tarihini taşıyan bir dilekçe, Türk Wilsoncular birliği adına, Türkiye'deki dinler ve ırklar meselesinin çözümlenmesi için, Amerika Birleşik Devletinin o dönemki başkanı Woodrow Wilson'a verilmiştir. Türkçesi yokedilmiş, fakat daha sonra aslı, Amerika Dış Bakanlığı arşivinden alınıp Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisinin III. cild 4-5 inci sayısında ek olarak yayınlan-

(5) Aydın Taneri; Atatürk ve Milli Hakimiyet, A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enst. Yay. Ankara, 1983. s. 8.

(6) Falih Rifki ATAY; Çankaya, İst., 1969. s. 213.

miş olan bu belgede şu imzaları görmekteyiz : Birinci imza Halide Edip, sonrası sıra ile; Yunus Nadi, Ahmet Emin, Velid EbuZZiya, Celâl Nuri ve Necmeddin Sadak(?).

Muhtevası Atatürk'ün «Nutuk»unda mevcut olan 10 Ağustos 1919 tarihli mektubunda Halide Edip, Atatürk'e, İsmet Bey (İnönü) ve Refet Bey (Bele)'de içinde olmak üzere birçok yurtsever kimseler Anadolu'da kurtuluş savaşı verilebileceğine inanmadıklarını, Amerikan mandası altına girmekten daha iyi bir çare görmediklerini dolaylı olarak anlatarak, «Biz İstanbul'da kendimiz için bütün eski yeni Türkiye sınırları içine almak üzere geçici bir Amerikan mandasını ehven-i şer olarak görüyoruz» şeklinde yazmaktadır⁽⁸⁾. İsmet Bey'in de (İnönü'nün) Kâzım Karabekir'e «Kardeşim Kâzımcığım» şeklinde başlayan uzun bir mektubunda, yukarıdaki düşünceyi destekler mahiyette bir ifade kullanmaktadır : «Eğer Anadolu'da halkın Amerikalıları herkese tercih ettikleri zemininde Amerika Milletine müracaat edilse pek ziyade faydası olacaktır, deniyor ki ben de tamamiyle bu kanaattayım»⁽⁹⁾. Ayrıca Atatürk'ün, Falih Rifki Atay'a söylediklerine göre, İsmet Bey'in (İnönü'nün) 19 Mayıs 1919'dan önce, yeni evlendiğini ileri sürerek Anadolu'ya gelmek teklifini reddettiği anlaşılmaktadır⁽¹⁰⁾. Padişah ile Damat Ferit ise; Türkiye'yi daha fazla parçalanmadan, Amerika yerine İngiltere'ye bağlamayı tercih etmişlerdir.

1918 yılındaki İstanbul'da, kargaşa döneminde Türk Milletine son derece güvenen Mustafa Kemal ise, yukarıda anlatılan düşüncelerden farklı olarak «Uygun bir zaman ve fırsat kollayarak İstanbul'dan kaybolmak, basit bir tertiple Anadolu'nun içine girmek, bir müddet isimsiz çalıştıktan sonra millete felâketi haber vermek» niyetinde idi⁽¹¹⁾. Mustafa Kemal, kimseye açmadan, böyle bir karar vermemiş gibi buluşma ve konuşmalara devam ediyordu. Daha sonra kendisine kader arkadaşı olacak olan ve o dönemde barış konferansı için askerî hazırlıklar komisyonunda çalışan İsmet Bey'i bir gün Mustafa Kemal evine çağırdı. Mustafa Kemal masanın üstüne bir harita açtıktan sonra İsmet Bey'e «Meselâ hiç bir sıfat ve yetkim olmaksızın Anadolu'ya geçmek ve orada milleti uyandırarak kurtulma çarelerini aramak için en elverişli bölge ve beni o bölgeye götürecek en kolay yol hangisi olabilir?»⁽¹²⁾ gibi bir soru sorar. İsmet Bey, harita üzerinde derin derin düşündükten sonra : «Yollar çok, bölgeler çok» şeklinde cevap verir.

(7) Falih Rifki ATAY; Çankaya. s. 143.

(8) Falih Rifki ATAY; a.g.e., s. 192.

(9) a.g.e., s. 193.

(10) a.g.e., s. 210.

(11) a.g.e., s. 159.

(12) a.g.e., s. 160.

Mustafa Kemal, o günlerde Anadolu'ya görevli olarak gönderilen bütün komutanlarla yakından ilgileniyordu. Kulağından rahatsız olarak hasta yatağında iken Ulukışla tarafından demiryoluyla Ankara'ya nakledilmek üzere 20'inci kolordu komutanlığına atanmış olan Erkân-ı Harbiye mektebinden sınıf arkadaşı Ali Fuat Paşa, kendisini ziyaret ettiğinde, Mustafa Kemal O'na kolordunun başında bulunmasını, bundan sonra önemli şeylerin olacağını, kolordusuna hâkim olmasını, etrafına güven vermesini, özellikle halk ile yakından temas etmesini söylemektedir⁽¹³⁾.

Mustafa Kemal'in bu niyetinden habersiz olarak, İngiliz işgali altındaki İstanbul'da birkaç Türk aydını da, bu işgâlden kurtulmak için toplantılar yaparlardı. Toplantı yerlerinden biri de göz hekimi Esat Paşa'nın evi. Toplantıya katılanlar arasında Profesör Akçoraoğlu Yusuf ve Ferit (Tek) beyler de var. Hepsinin birleştiği nokta, İstanbul'un düşman baskısı altında olduğunu fakat burada bir şeyin yapılamıyacağı şeklindedir. Onlara göre tek çıkar yol Anadolu halkını buna hazırlamaktır. Fakat bu işi kim yapabilir? Anadolu'ya kimi göndermeli? Bir türlü karar veremiyorlardı. Gazze savaşlarından tanınmış Jandarma Komutanı Refet Bey'i (Bele'yi) bu konuda kendilerine yardımcı olmak üzere toplantıya davet ederler. Refet Bey, onlara Anadolu'daki halkı organize etmek için Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesini tavsiye eder⁽¹⁴⁾.

Bir gün Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Mustafa Kemal'i konağına çağırdı, yanına gittiği vakit bir tek kelime söylemeden önüne, okumak için bir dosya uzattı. Mustafa Kemal dosyayı baştan sona gözden geçirdi. İtilaf makamları tarafından verilen raporların özeti şu idi: «Samsun ve çevresinde birçok rum köyleri her gün Türklerin saldırısına uğramaktadır. Hükümet bu barbarca saldırıların önüne geçememektedir. Onların emniyet ve huzurunu temin etmek insanlık namına borcumuzdur». Raporlar İstanbul Hükümetine verilirken bir de protesto eklenmiştir: «Eğer siz aciz iseniz bu vazifeyi biz üstümüze alacağız». Mustafa Kemal, dosyayı okuduktan sonra emrini öğrenmek için Harbiye Nazırının yüzüne bakar ve aralarında konuşmaya başlarlar. Harbiye Nazırı, Mustafa Kemal'e bu konuda kanaatini sorduğunda, o, böyle olduğunu sanmadığını fakat bir şeylerin olma ihtimalinin mevcut olduğunu söylemektedir. Harbiye Nazırı sözlerine şöyle devam etmektedir. «...Böyle midir, değil midir, önce bunu meydana çıkarmak için oralara bizim gidip tetkikler yapmamız lâzım. Ben Sadrazam Paşa (Damat Ferit) ile görüştüm. Sizi münasip gördük. Gider ve meselenin ne olduğunu anlarsınız»⁽¹⁵⁾.

(13) a.g.e. s. 92.

(14) a.g.e. s. 243.

(15) Falih Rıfkı Atay, a.g.e. s. 170.

Fakat hürriyet ve İtilafçıların çoğu Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesine pek taraftar değillerdir. Özellikle, partide çok nüfuzlu olan Zeynelabidin, O'nun Anadolu'ya geçmesine hiç taraftar değildir. Falih Rifki Atay'ın bir dostu, bir gün Zeynelabidin'e «—Ben Mustafa Kemal'i bir defa gördüm. Kendisiyle dostluğum yok. Fakat bozgununda Suriye'de idim. Devletin, ordunun ve herkesin ne yapacağını şaşırıldığı o anarşi içinde bu komutanın ordusunu nasıl tuttuğunu ve ricatı nasıl idare ettiğine tanık oldum, başkalarına benzemiyor, demesi üzerine Zeynelabidin : «—Sen onun gözlerinin içine bak. Bir fırsat bulursa ne padişahlığı bırakır, ne de halifeliği...» demiş⁽¹⁶⁾.

Tarihi bir belge olarak çok önemli olduğu için, Falih Rifki Atay'a göre, Osmanlı İmparatorluğunun son Padişahı Vahdettin ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal arasında geçen en son görüşme ve konuşmaları Mustafa Kemal'in ağızından dinleyelim. «—Yıldız Sarayı'nın ufak bir salonda Vahdettin'le âdeta diz dize denecek kadar yakın oturduk. Sağında dirseğini dayamış olduğu bir masa, üstünde bir kitap var. Salonun Boğaziçi'ne doğru açılan penceresinden gördüğümüz manzara şu : Birbirine muvazi hatlar üzerine düşman zırhlıları! Bordrolardaki toplar sanki Yıldız Sarayına doğrulmuş! Manzarayı görmek için oturduğumuz yerlerden başlarımızı sağa sola çevirmek kâfi idi. Vahdettin hiç unutamayacağım şu sözlerle konuşmağa başladı : «Paşa paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir (elini demin bahsettiğim kitabın üstüne bastı ve ilâve etti :) Tarihe geçmiştir». O zaman bunun bir tarih kitabı olduğunu anladım. Dikkatle ve sükûnla dinliyordum : «—Bunları unutun dedi, asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa paşa, devleti kurtarabilirsin! «Bu son sözlerinden hayrête düştüm. Acaba Vahdettin benimle samimi mi konuşuyor? O Vahdettin ki ecnebi hükümetlerin yüzüncü derece âletleri ile temas arayarak, devletini ve saltanatını kurtarmağa çalışıyordu. Bütün yaptıklarından pişman mı idi? Aldatıldığını mı anlamıştı? Fakat böyle tahmin ile başka bahislere girişmeyi tehlikeli addettim. Kendisine basit cevaplar verdim :

«—Hakkımdaki teveccüh itimada arz-ı teşekkür ederim. Elimden gelen hizmette kusur etmeyeceğime emniyet buyurunuz :» Söylerken kafamdaki muammayı da halletmeğe uğraşıyordum. Çok iyi anladığım, veliahtlığın da padişahlığın da bütün his ve fikirlerini, temayüllerini, sahtekârlıklarını tanıdığım adamdan nasıl yüksek asil bir hareket bekleyebilirdim? Memleketi kurtarmak lâzımdır, istersem bunu yapabilmişim. Nasıl? Hemen hüküm verdim : Vahdettin demek istiyor ki hiç bir kuvvetimiz yok-

(16) a.g.e. s. 335.

tur. Tek mesnedimiz İstanbul'a hakim olanların siyasetine uymaktır. Benim memuriyetim, onların şikâyet ettikleri meselelerini halletmektir. Eğer onları memnun edebilirsem, memleketi ve halkı bu siyasetin doğru olduğuna inandırabilirsem ve bu siyasete karşı gelen Türkleri tedip edersem (uslandırırsam), Vahdettin'in arzularını yerine getirmiş olacaktım : «—Merak buyurmayın efendimiz dedim, nokta-i nazar-ı şahanenizi anladım. İrade-i seniyez olursa... hemen hareket edeceğim ve buna emir buyurdularınızı bir an unutmuyacağım.» «—Muvaafak ol!» hitab-ı şahanesine mas-har olduktan sonra, Mustafa Kemal, padişahın huzurundan çıkıyor. Mustafa Kemal'in hocalığını yapmış olan, padişahın yaveri Naci Paşa, Mustafa Kemal ile buluşup elindeki ufak bir paketi ona uzatarak : «Zat-ı şahanenin ufak bir hatırası» diyor. Mustafa Kemal anlatmasına şöyle devam ediyor : «Kapağın üzerinde Vahdettin'in insiyalleri işlenmiş bir saatti». «Peki, teşekkür ederim» dedim. Yaverim aldı, sonra sanki Yıldız Sarayından çıktığımızı ve hareket etmek üzere olduğumuzu gizlemek, saklamak ister gibi ihtiyatla, ayaklarımızın patirtisini işittirmekten korkarak, saraydan uzaklaştık»⁽¹⁷⁾. Osmanlı İmparatorluğunun son padişahı ile Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı arasındaki en son görüşme ve konuşma işte bu şekilde cereyan etmiştir.

Almanya seyahatine Vahdettin'e refaket ettiğinde, Padişah olduğu zaman kendisini de Harbiye Nazırı yapmasını isteyen ve de olumlu bir cevap almış olmasına rağmen bir türlü o makama getirilmeyen Mustafa Kemal, yıllar sonra «eğer Harbiye Nazırı olmuş olsaydınız acaba ne yapardınız?» şeklindeki soruya muhatap olduğunda; «vakti gelince Anadolu'ya Padişahı da beraber geçirirdim» diye cevap vermiştir⁽¹⁸⁾.

19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkmış olan Mustafa Kemal, Anadolu'da bir hayli zor ve çetin meselelerin kendisini beklediğini çok iyi biliyordu. O, o zamanki çalışma ve kader arkadaşı Refet Bey'e şunları söylüyor : «ihtilâlden fazla bir şey yapmak lâzım ihtilâl mevcut devletleri değiştirir, Türkiye henüz mevcut değildir, onu önce dünyaya getirmek lâzımdır»⁽¹⁹⁾.

22 Haziran 1919 tarihinde yayımlanacak olan Amasya Tamimi'ne esas olmak üzere, Mustafa Kemal'in 21/22 Haziran gecesi yaverine yazdığı maddelerin arasında «Millet bağımsızlığını kendi kendini kurtaracaktır» ifadesini görmekteyiz. 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresinin açılışında «Milletin kaderine egemen olacak bir milli iradenin an-

(17) Falih Rifki ATAY; Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919 Ankara, 1965, ss. 123-124.

(18) Falih Rifki ATAY; Çankaya s. 334.

(19) Yuluğ Tekin KURAT; «Türkiye'de Millî Egemenlikten Demokrasiye Geçiş»

cak Anadolu'dan doğabileceğini» belirten ve «Milli iradeye dayanan bir milli kurultay kurulmasını ve gücünü milli iradeden alacak bir hükümetin oluşturulmasını ilk çalışma hedefi olarak gösterdiğini» vurgulayan Mustafa Kemal, bu kongrenin karar ve bildirimlerinin bir maddesi olarak «Milli gücü faal ve milli iradeyi hâkim kılmak temel ilkedir» cümlesini yazdırmaktadır.

General Pershing'in kurmay başkanı olan general Harburd Sivas'ta Mustafa Kemal'le görüşürken der ki : «Türkiye tarihini okudum. Milletiniz büyük kumandanlar yetiştirmiş ve büyük ordular hazırlamıştır. Bunları yapan bir millet elbette bir medeniyet sahibi olmalıdır. Takdir ederim ama bugünkü duruma bakalım. Başta Almanya, müttefiklerinizle dört yıl harp ettiniz, yenildiniz. Dördünüz bir arada yapamadığınız şeyi bu durumda tek başınıza yapmayı nasıl düşünebiliyorsunuz? Fertlerin intihar ettikleri vakit görülür. Bir milletin intihar ettiğini mi göreceğiz?» Mustafa Kemal Generale : «Teşekkür ederim. Tarihimizi okumuş, bizi öğrenmişsiniz. Fakat şunu bilmenizi isterdim ki biz emperyalistlerin pençesine düşen bir kuş gibi yavaş yavaş aşağılık bir ölüme mahkûm olmaktadır babalarımızın oğulları olarak vuruşa vuruşa ölmeyi tercih ediyoruz»⁽²⁰⁾. Şeklinde cevap verirken o, elbetteki Türk Milletine güveniyordu.

21 Nisan 1920 tarihinde, Ankara'da bütün kolordu komutanlıklarına, bütün illere, bağımsız sancaklara, müdafaa-i Hukuk Merkez kurullarına, Belediye Başkanlıklarına, dağıtılmak üzere, milletin isteklerini içeren 6 maddelik bildirisini yazdırmış olan Mustafa Kemal, Temsilciler Kurulu adına, 22 Nisan 1920 günü şöyle bir bildiri yayınıyor : «Tanrı'nın yardımıyla Nisan'ın 23'üncü Cuma günü Büyük Millet Meclisi açılarak çalışmaya başlayacağından, o günden sonra bütün sivil ve askerî makamların ve bütün milletin buyruk alacağı en yüce kat adı geçen Meclis olacaktır. Bilgilerinize sunulur»⁽²¹⁾.

Nihayet, 23 Nisan 1920 tarihinde, Ulus Meydanında bugün müze olarak kullanılan bir binada, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve ilk tarihi konuşmayı yapan Mustafa Kemal Paşa Meclis tarafından tutulması gereken yolu açıklamıştır. «Hâkimiyetin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğunu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde herhangi bir kuvvetin bulunmadığı kabul edilerek, Milli İrade esas kılınmış ve böylece kesin bir şekilde demokratik hayata geçilmiştir»⁽²²⁾.

(20) Falih Rıfkı ATAY, Çankaya, s. 199.

(21) Gazi M. Kemal Atatürk, Söylev, Basıma hazırlayan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, İstanbul, Ekim 1987, s. 242.

(22) Kemal Göde, «Dünden Bugüne Türkler de Meclis Hayatı», Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Aralık 1988 say. 3 ss. 51-62.

Özgürlüğün de, eşitliğin de, adaletin de dayanağının milli egemenlik olduğuna inanmış olan Mustafa Kemal'e göre «Teşkilat-ı Esasiye Kanunu milletin kendi kaderine kendisinin hakim olabilme yollarını belirler»⁽²³⁾. «Ülkenin iradesinde takip olunacak esasları, yapacağı Anayasalarla Milli irade tayin eder» felsefesinden hareketle, hükümetin meclisin içinden çıkacağı; 1921 Anayasasıyla belirlemiştir. 1924 Anayasasıyla aynı doğrultuda ilkeler getirilmiş olup⁽²⁴⁾, bu ilkeler 1961 ve 1982 Anayasalarında da devam ettirilmiştir.

Devletler hukukunda ve Düşünce Tarihi boyunca tartışılabilen «Kuvvetler Nazariyesi» ile «Sözleşmeler Nazariyesi», siyaset tarihinde de tartışılan «Monarşi-Aristokrasi» ile Cumhuriyet-Demokrasi», bir başka ifadeyle Kralık mı? Cumhuriyet mi? Padişah mı yoksa halk mı ikilemini âdeta, Efelik döneminde, yedi vilayete egemen olan Demirci Efe, Anadolu insanının hasleti olan pratik zekâsıyla tek bir cümle içinde çözmektedir: «İdare ya ilim ile olur ya da zulüm ile, ben de ilim olmadığından zulüm ile idare ettim»⁽²⁵⁾.

Mustafa Kemal Atatürk ise; «Sözleşmeler Nazariyesi»ni seçerek ilmi tercih etmiştir. O, yaptığı inkılâplarla halkı, «Millet» seviyesine çıkararak önce, «Halkla rağmen Halk için», sonra da «Halkla beraber Halk için» dönemlerini yaşatmıştır. Sonraki nesillerin «Halkla beraber Demokrasi için», «Halkla beraber 'insan' için» dönemlerini yaşatmaları gerekiyordu. Üzülerek belirtmek gerekir ki, Cumhuriyetin ikinci nesli' olan bizler, bu konuda başarılı olmadık. Eğitime, öğretime ve özellikle bilime, dolayısıyla insana önem verilmedikçe, gerçek demokratik insanlar yetiştirilmedikçe, bu konuda başarılı olmanız mümkün de değildir.

(23) Bedri Gürsoy; «Ulusal Egemenlik ve Atatürk», Atatürk'e armağan O.M.Ü. Yayınları No. 44 Samsun 1988 ss. 57-58.

(24) Yukarıdaki makale, s. 70.

(25) Falih Rifki ATAY; Çankaya, s. 238.

KAYNAKLAR

- KAYNAR (Ord. Prof. Dr.), Reşat., «Atatürk ve Millî Birlik» Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c. III, sayı: 7, Kasım 1986.
- KURAN (Prof. Dr.), Ercüment., Atatürkçülük Üzerine Denemeler, Ank., 1981, s. 6.
- MERAM, Ali Kemal., Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi, İst., 1969.
- McCARTHY (Doç. Dr.), Justin., «Millî Felâket, Yeniden Doğuş Türk Milleti ve Mustafa Kemal Atatürk» Atatürk Cumhuriyet Türk Tarihi Cumhuriyetin 50. Yılı Semineri, Ankara, 1984.
- OZANKAYA (Prof. Dr.) Özer., «Cumhuriyet'i Hazırlayan Düşünce Ortamı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c. XLII, Ocak-Aralık 1987, sayı : 1-4.
- OMURTAĞ, S., YÜCEL, H.A., SUNGU, İ., KARAL, E.Z., UNAT, F.R., SÖKMEN, E., İĞDEMİR, U., (anonim) Atatürk, İstanbul, 1970.
- PORUŞEV, Paraşkev., Atatürk, Demokrat Diktatör, Türkçesi : Naima Yılmaer, İstanbul, 1973.
- SÜSLÜ (Doç. Dr.) Azmi., Atatürk ve Gençlik, Ankara, 1986.
- SAVAŞ (Prof. Dr.). Vural. F., «Atatürkçü İdeoloji ve Çağdas İdeolojiler» Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c. IV, sayı: 11, Mart 1988.
- SADİQ, Muhammed., Türkçülük Cereyanı, Türk Milliyetçiliği, BTTD. sayı: 35, Ocak, 1988.
- TANERİ (Prof. Dr.), Aydın., Türk Tabirinin Gelişmesi, Ankara, 1983.
- TEVETOĞLU (Dr.), Fethi., Ömer Naci., İstanbul, 1973.
- TÜRKDOĞAN (Prof. Dr.), Orhan., Atatürk'te Millî Devlet Anlayışı, İst., 1981.
- TÜFEKÇİ, D. Gürbüz., Atatürk'ün Düşünce Yapısı, Ankara, 1981. (zikreden) T. Feyzioğlu, a.g.e.
- TÜZÜN (Prof. Dr.), Necat., Atatürk Milliyetçiliği, Antalya, 1985.
- TURHAN (Prof. Dr.), Mümtaz., «Atatürk İlkeleri ve Kalkınma» (zikreden) T. Feyzioğlu, a.g.e.
- T.C. Anayasası, Ankara, 1924.
- ÜLKEN (Ord. Prof. Dr.), Hilmi Ziya., Cumhuriyetiniz, Atatürk İnkılabları, Türk Milliyetçiliği Millî Birlik ve Beraberlik» 50. Yıl Konferansları, Ank., 1974.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet., «Neden İle Atatürkçülük» Cumhuriyet, 10 Temmuz 1988.